

УДК 378.017.4(438)«20»

DOI 10.69550/3041-1467.8.348615

Оксана МЕДВІДЬ

кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана вул. Лесі Українки, 46, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (oksana-medvid@ukr.net)

ORCID: 0000-0002-8777-9760

ResearcherID: F-9444-2018

Oksana MEDVID'

PhD (History), Associate Professor of Department of Ukraine's History, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Street, Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (oksana-medvid@ukr.net)

Бібліографічний опис статті: Медвідь, О. (2025). Концепція викладання громадянської освіти у вищих навчальних закладах Польщі. *Axis Europae*, 8, 133–142. doi: 10.69550/3041-1467.8.348615

Bibliographic Description of the Article: Medvid', O. (2025). Kontseptsiiia vykladannia hromadianskoï osvity u vyshchych navchalnykh zakladakh Polshchi (pochatok XXI st.) [The concept of teaching civic education in Poland's higher educational institutions (at the beginning of the 21st century)]. *Axis Europae*, 8, 133–142. doi: 10.69550/3041-1467.8.348615 [in Ukrainian].

КОНЦЕПЦІЯ ВИКЛАДАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ПОЛЬЩІ (ПОЧАТОК XXI СТ.)

Анотація. Пропонована публікація присвячена аналізу впровадження викладання громадянської освіти у вищих навчальних закладах Польщі. **Мета статті** – проаналізувати цілі та основні підходи до викладання громадянської освіти у вищих навчальних закладах Республіки Польща, показати інтеграцію польських програм у освітній процес Європейського Союзу. **Методологія дослідження** базується на загальноприйнятих принципах науковості, об'єктивності, історизму, методах зовнішньої та внутрішньої критики джерел. **Наукова новизна** полягає у здійсненні комплексного аналізу викладання громадянської освіти у ВНЗ Польщі на основі освітніх програм та нормативних документів. **Висновки.** Концепція громадянської освіти у вищих навчальних закладах Польщі відображає сучасні виклики демократичного суспільства. Вона спрямована на формування свідомих громадян, які володіють знаннями про державний лад, права людини, принципи демократії. Законодавча база громадянської освіти у вищих навчальних закладах Польщі має комплексний характер і поєднує національні та європейські норми. Її основою є Конституція Республіки Польща, Закон «Про вищу освіту і науку» 2018 р., підзаконні акти МОН, а також міжнародні документи, Хартія основних прав ЄС, Європейська хартія освіти для демократичного громадянства та Комюніке Болонського процесу створюють єдину

міжнародно-правову основу громадянської освіти у Польщі та формують сучасну концепцію громадянської освіти у вищій школі Польщі, надаючи їй європейського змісту та перспектив розвитку. Польська модель законодавчого забезпечення громадянської освіти зорієнтована на принципи демократії, свободи, гуманізму та соціальної відповідальності, що відповідає загальноєвропейським тенденціям і сприяє розвитку активного громадянського суспільства. Польська практика свідчить, що ефективна громадянська освіта можлива лише за умови поєднання теоретичних знань із практичною громадянською активністю. Такий підхід забезпечує сталий розвиток демократичної культури студентства та зміцнення громадянського суспільства.

Ключові слова: громадянська освіта, патріотичне виховання, демократичне суспільство, громадянська активність, Республіка Польща.

THE CONCEPT OF TEACHING CIVIC EDUCATION IN POLAND'S HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS (AT THE BEGINNING OF THE 21st CENTURY)

Abstract. The publication is devoted to the analysis of the implementation of teaching civic education in higher educational institutions in Poland. **The purpose of the research** is to analyze the goals and main approaches to teaching civic education in higher educational institutions of the Republic of Poland, to show the integration of the Polish programs into the educational process of the European Union. **The methodology of the research** is based on generally accepted principles of scientificity, objectivity, historicism, methods of external and internal criticism of sources. **The scientific novelty** consists in the implementation of a comprehensive analysis of the teaching of civic education in the Polish universities based on the educational programs and the regulatory documents. **Conclusions.** The concept of civic education in higher education institutions in Poland reflects the modern challenges of a democratic society. It is aimed at forming conscious citizens, who have knowledge about the state system, human rights, and the principles of democracy. The legislative framework for civic education in higher education institutions in Poland is comprehensive and combines the national and European norms. It is based on the Constitution of the Republic of Poland, the Law on Higher Education and Science of 2018, The by-laws of the Ministry of Education and Science, as well as international documents, the EU Charter of Fundamental Rights, the European Charter of Education for Democratic Citizenship and the Bologna Process Communiqué create a single international legal framework civic education in Poland and form a modern concept of civic education in higher education in Poland, giving it a European content and development prospects. The Polish model of legislative support for civic education is oriented towards the principles of democracy, freedom, humanism and social responsibility, which corresponds to European trends and contributes to the development of an active civil society. The Polish practice shows that effective civic education is possible only if it is combined with theoretical knowledge with practical civic activity. Due to the above-mentioned approach, there could be seen the sustainable development of a democratic student culture and the strengthening of civil society.

Key words: civic education, patriotic upbringing, democratic society, civic activism, Republic of Poland.

Постановка проблеми. Громадянська освіта є невід'ємною частиною сучасної системи освіти демократичних країн. У Польщі вона виконує важливу роль у підготовці

молоді до активної участі у громадському та політичному житті. Особливу увагу громадянській освіті приділяють на рівні вищої освіти, адже саме в університетах формується зріла громадянська позиція, готовність студентів до відповідальної участі в житті суспільства. Концепція викладання громадянської освіти у польських вищих навчальних закладах є результатом багаторічного розвитку освітньої політики країни. Ця концепція враховує історичний досвід, сучасні виклики та європейські стандарти.

Аналіз останніх досліджень. На шляху інтеграції української вищої школи в європейський освітній процес з'явилася низка аналітичних статей та монографій про концепцію розвитку громадянської освіти в країнах Європейського Союзу. Л. Рябовол порівнює європейський досвід і українську практику впровадження громадянської освіти (Рябовол, 2020), Т. Демчук розглядає інституційні механізми впровадження європейських стандартів (Демчук, 2025), Ю. Окуньовська здійснила політичний аналіз освітніх практик ЄС та їхнього значення для України (Окуньовська, 2021). Концепцію викладання громадянської освіти у навчальних закладах країн ЄС, в тому числі й в Польщі, розглядали О. Бублик (Бублик, 2022), О. Овчарук (Овчарук, 2021), О. Олійник та А. Солошенко (Олійник, Солошенко, 2020), І. Петрова (Петрова, 2024).

Мета статті – проаналізувати цілі та основні підходи до викладання громадянської освіти у вищих навчальних закладах Республіки Польща, показати інтеграцію польських програм у освітній процес Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Формування громадянської освіти у вищих навчальних закладах Польщі є процесом, тісно пов'язаним із політичними та суспільними трансформаціями, які переживала країна від кінця XVIII ст. до сьогодення. Її зміст і цілі змінювалися відповідно до історичних умов, ідеологічних парадигм і суспільних запитів. Польська модель громадянської освіти поступово еволюціонувала від патріотичного виховання в умовах бездержавності до сучасної європейської системи освіти для демократії та активного громадянства. Після падіння комуністичного режиму розпочався процес реформування освіти відповідно до принципів демократії та громадянського суспільства. Вища школа стала простором реалізації нової парадигми виховання – освіти для демократії. У навчальні програми впроваджувалися курси «Права людини», «Демократичні інституції», «Європейська інтеграція», «Етика публічного життя».

Значна увага приділялася вихованню толерантності, соціальної активності та критичного мислення студентів. Як відзначає М. Рахва, «у цей період відбувається перехід від авторитарної педагогіки до педагогіки участі, де студент постає не лише об'єктом, а й суб'єктом освітнього процесу» (Rachwa, 2024). Розвиток студентського самоврядування, волонтерських рухів, молодіжних організацій став практичним виміром громадянської освіти.

Вступ Польщі до Європейського Союзу у 2004 р. суттєво вплинув на модернізацію вищої освіти. Громадянська освіта отримала новий вимір – європейський, зорієнтований на формування компетентностей активного, відповідального та толерантного громадянина Європи.

Зміст освітніх програм почав інтегрувати європейські стандарти освіти для сталого розвитку, міжкультурного діалогу, прав людини та громадянської участі. Велику роль у цьому відіграли програми Erasmus+, волонтерські ініціативи, студентські обміни, що реалізують принцип «освіти через участь» (education through participation).

Основною метою громадянської освіти у вищих навчальних закладах Польщі є формування активного громадянина, здатного критично мислити, захищати свої права, виконувати обов'язки та брати участь у демократичному процесі.

Серед основних завдань громадянської освіти у ВНЗ в Польщі можна виділити наступні: розвиток навичок критичного мислення і аналізу соціально-політичних процесів; формування знань про державний лад, конституційні права; виховання поваги до закону, толерантності, недискримінації; підготовка до участі у громадському житті та волонтерських ініціативах; стимулювання зацікавленості в політичному житті держави.

У Польщі переважає інтегрований підхід, громадянська освіта є складовою різних навчальних дисциплін. Деякі університети мають окремі курси з громадянської освіти: «Основи громадянського суспільства», «Демократія і права людини», «Політична культура». Інші впроваджують громадянські компетентності в рамках філософії, політології, правознавства. Застосовується комплексний підхід, орієнтований не лише на знання, а й на формування навичок дискусії, командної роботи, участі у суспільних ініціативах.

Зміст громадянської освіти залежить від профілю спеціальності, проте базові модулі присутні в більшості програм. Серед них: «Історія демократії в Польщі та Європі», «Конституційна система Республіки Польща», «Права людини в міжнародному і національному праві», «Функціонування місцевого самоврядування», «Інструменти громадянської активності (ініціативи, петиції, громадські слухання), «Етика і культура публічної дискусії». На рівні магістратури можуть додатково вивчатися теми європейської інтеграції, глобального громадянства, роль громадянського суспільства в сталому розвитку.

Викладання громадянської освіти у вищих навчальних закладах Польщі активно використовує інноваційні форми навчання: дискусії, дебати, симуляційні ігри, проектна діяльність з реальними громадськими ініціативами, волонтерство як частина навчального процесу, критичний аналіз законодавчих актів, участь у міжнародних молодіжних програмах (Erasmus+, European Solidarity Corps). Ці методи сприяють розвитку реальних навичок, необхідних для функціонування в демократичному суспільстві.

Завдяки громадянській освіті польські студенти краще розуміють механізми державного управління, підвищується рівень політичної участі молоді, активізується студентське самоврядування. В університетах Польщі активно діють студентські парламенти, дебатні клуби, громадські організації, що створює сприятливе середовище для розвитку громадянської активності. Громадянська освіта формує молодь з чіткою громадянською позицією, здатну боронити демократичні цінності, брати участь у виборах, бути соціально відповідальною.

Розвиток громадянської освіти у вищих навчальних закладах Польщі ґрунтується на комплексній нормативно-правовій базі, яка відображає демократичні засади функціонування держави та принципи європейської інтеграції. Законодавчі акти визначають не лише організацію вищої освіти, але й виховну місію університетів, спрямовану на формування громадянських компетентностей, поваги до прав людини, свободи та відповідальності.

Основою усієї системи громадянської освіти є Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 р. Вона проголошує Польщу демократичною правовою державою,

що реалізує принципи свободи, рівності, справедливості та солідарності (ст. 2) (Konstytucja, 1997).

У статті 70 Конституції гарантується право кожного на освіту та обов'язок держави забезпечувати громадянам рівний доступ до неї. Особливо важливою для громадянського виховання є стаття 82, яка визначає, що «обов'язком громадянина Республіки Польща є турбота про спільне благо». Таким чином, Конституція задає виховну парадигму, згідно з якою освіта має не лише надавати знання, а й формувати відповідальне ставлення до суспільства і держави.

Крім того, Конституція (ст. 25, 31, 32, 47, 53) гарантує свободу совісті, віросповідання, думки й висловлювання – засадничі елементи громадянських компетентностей. Ці положення стали нормативним підґрунтям для розвитку демократичної культури у вищій школі (Konstytucja, 1997).

Питання організації вищої освіти, зокрема громадянського виховання студентів, регулює Закон від 20 липня 2018 р. «Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce» (так звана Ustawa 2.0 або Konstytucja dla nauki). Відповідно до ст. 4 цього закону, вища освіта у Польщі базується на принципах свободи викладання, досліджень та творчості, а діяльність університетів повинна служити «вихованню в дусі відповідальності за Республіку Польщу, за зміцнення демократії та поваги до прав людини» (Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r.).

Закон підкреслює, що університети мають виховну місію (misja wychowawcza), яка полягає у формуванні не лише фахівця, а й активного громадянина, здатного брати участь у суспільному житті. Згідно зі ст. 11 цього закону, до завдань вищих навчальних закладів належать «розвиток громадянських, соціальних і моральних компетентностей студентів» (Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r.).

Закон також надає університетам автономію у створенні власних освітніх програм, що дозволяє включати курси з громадянської освіти, прав людини, етики, міжкультурної комунікації, європейських студій тощо.

Важливим чинником розвитку правового забезпечення громадянської освіти стали європейські інтеграційні процеси. Польща як держава – член ЄС імплементувала у своє законодавство низку принципів, визначених документами Європейського Союзу, Ради Європи та Болонського процесу. До таких документів належать: Хартія основних прав Європейського Союзу (2000), Європейська хартія освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини (Рада Європи, 2010), Комюніке Болонського процесу (Берген, 2005; Єреван, 2015).

Важливе місце у формуванні нормативних засад громадянської освіти займає Хартія основних прав Європейського Союзу (2000 р.), яка визначає фундаментальні демократичні цінності, права і свободи людини. У ст. 14 закріплено право кожного на освіту, що повинна сприяти повазі до прав людини та демократичних принципів, тоді як статті 11, 12 і 21 гарантують свободу слова, об'єднань і заборону дискримінації – базові елементи громадянської компетентності. Таким чином, Хартія виступає правовим і ціннісним орієнтиром громадянської освіти, формуючи підґрунтя для виховання особистості, здатної до активної участі в демократичному суспільстві та європейській спільноті (Charter of Fundamental Rights of the European Union, 2000).

Важким міжнародним документом, що визначає концептуальні засади громадянської освіти в Європі, є Європейська хартія освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи у 2010 р. У документі підкреслено, що освіта має забезпечувати розвиток демократичної

культури, заснованої на правах людини, рівності, участі та відповідальності. Хартія визначає громадянську освіту як процес, що сприяє формуванню активних, поінформованих і відповідальних громадян, здатних діяти на користь спільного блага та захищати демократичні цінності. Вона стала методологічним орієнтиром для держав-членів Ради Європи, зокрема Польщі, у формуванні національних стратегій громадянської освіти у школах та університетах (Council of Europe. Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education, 2010).

Комюніке Болонського процесу, ухвалене міністрами освіти європейських держав, визначають стратегічні напрями розвитку Європейського простору вищої освіти. У низці комюніке (Берген, 2005; Льовен, 2009; Єреван, 2015) підкреслено, що метою європейського простору вищої освіти є не лише підвищення якості навчання, а й виховання активного, відповідального та соціально свідомого громадянина Європи. Болонський процес наголошує на розвитку у студентів громадянських і соціальних компетентностей, необхідних для життя у демократичному суспільстві, міжкультурного діалогу, дотримання прав людини та сталого розвитку. Таким чином, громадянська освіта розглядається як невід'ємна складова європейської місії університетів, спрямована на поєднання професійної підготовки з вихованням громадянської відповідальності (Communiqué, 2005; Communiqué, 2015).

Впровадження цих документів у польське освітнє законодавство посприяло утвердженню ідеї освіти для активного громадянства як складової європейського освітнього простору (Kamiński, 2010).

Крім основних законів, функціонування громадянської освіти регламентується підзаконними актами Міністерства науки і вищої освіти Польщі. Зокрема, Розпорядження Міністра науки і вищої освіти від 27 вересня 2018 р. визначає стандарти підготовки у галузях педагогіки, соціології, права, політології, психології, де чітко зазначено необхідність формування у студентів громадянських, етичних і соціальних компетентностей. Це створює нормативну основу для інтеграції громадянських/соціальних навичок у програму вищої освіти. Розпорядження Міністра науки і вищої освіти від 25 липня 2019 р. стосується першочергово педагогічної освіти та містить положення про соціальні та громадянські компетентності як складову підготовки майбутнього вчителя. Це важливий приклад законодавства, що визначає громадянські навички в контексті вищої школи. Розпорядження Міністра науки і вищої освіти від 14 травня 2025 р. містить критерії оцінювання діяльності вищих навчальних закладів, серед яких фігурує розвиток студентських компетентностей (включно з громадянськими) як один із показників якості освіти.

Важливу роль відіграють статuti університетів, у яких закріплено виховні цілі, принципи студентського самоврядування, волонтерської діяльності, міжнародної співпраці. Згідно з цими положеннями, громадянська активність студентів визначається невід'ємною частиною освітнього процесу.

Висновки. Концепція громадянської освіти у вищих навчальних закладах Польщі відображає сучасні виклики демократичного суспільства. Вона спрямована на формування свідомих громадян, які володіють знаннями про державний лад, права людини, принципи демократії. Законодавча база громадянської освіти у вищих навчальних закладах Польщі має комплексний характер і поєднує національні та європейські норми. Її основою є Конституція Республіки Польща, Закон «Про вищу освіту і науку» 2018 р., підзаконні акти МОН, а також міжнародні документи, що регламентують розвиток демократичних компетентностей. Хартія основних прав ЄС,

Європейська хартія освіти для демократичного громадянства та Комюніке Болонського процесу створюють єдину міжнародно-правову основу громадянської освіти у Польщі та визначають спільні європейські принципи – повагу до прав людини, демократичну участь, соціальну відповідальність і міжкультурний діалог – які формують сучасну концепцію громадянської освіти у вищій школі Польщі, надаючи їй європейського змісту та перспектив розвитку. Польська модель законодавчого забезпечення громадянської освіти зорієнтована на принципи демократії, свободи, гуманізму та соціальної відповідальності, що відповідає загальноєвропейським тенденціям і сприяє розвитку активного громадянського суспільства. Польська практика свідчить, що ефективна громадянська освіта можлива лише за умови поєднання теоретичних знань із практичною громадянською активністю. Такий підхід забезпечує сталий розвиток демократичної культури студентства та зміцнення громадянського суспільства.

Перспективним напрямом дослідження є вивчення досвіду викладання громадянської освіти в університетах інших країн – членів Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Демчук, Т. М. (2024). Громадянська освіта: міждисциплінарність у становленні категорії. *Empirio*, 1(2), 14–24. DOI: <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.2.14-24>

Дідук, І. (2024). Потенціал освітніх впливів на громадянську ідентифікацію в системі державної освітньої політики. *Проблеми політичної психології*, 16(30), 224–237. DOI: <https://doi.org/10.33120/popp-Vol16-Year2024-173>

Інститут освітньої аналітики. (2024). *Освітня аналітика України: Щорічна доповідь*. Київ: МОН України.

Інститут освітніх ініціатив / ІВЕ Україна. (2023). *Методичні рекомендації з упровадження громадянської освіти в Україні з урахуванням європейських підходів*. Київ.

Kamiński, A. (2010). *Edukacja obywatelska w Polsce i w Europie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. URL: https://eul.ceo.org.pl/sites/eul.ceo.org.pl/files/edukacja_obywatelska_w_polsce.pdf

Konstytucja. (1997). *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970780483>

Council of Europe. (2010). *Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*. Strasbourg: Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/edc/charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education>

Communiqué. (2005). Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education – Bergen. (2005). *The European Higher Education Area – Achieving the Goals*. URL: <https://www.ehea.info/page-ministerial-conference-bergen-2005>

Communiqué. (2015). Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education – Yerevan. (2015). *The European Higher Education Area 2020: Implementation and New Priorities*. URL: <https://www.ehea.info/page-ministerial-conference-yerevan-2015>

Мелеганіч, Г. І. (2019). Громадянська освіта як необхідна передумова євроінтеграції України. *Міжнародний науковий вісник*, 2(18), 22–37. DOI: [https://doi.org/10.24144/2218-5348.2019.2\(18\).22-37](https://doi.org/10.24144/2218-5348.2019.2(18).22-37)

Мелешенко, Т. (2020). Громадянська освіта в педагогічних закладах вищої освіти. *Вища освіта України*, 1(76). DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-VOU.2020.1\(76\).11](https://doi.org/10.31392/NPU-VOU.2020.1(76).11)

Невинна, Г. (2025). Громадянська освіта як необхідна умова розбудови сталої демократії. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*, 20, Article 10. DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-20-10>

Окуньовська, Ю. В. (2023). Становлення громадянської освіти в Україні. *Політичне життя*, 2(2). DOI: https://doi.org/10.31558/2519-2949.2023.2.2_j

Олійник, О. М., Солошенко, А. А. (2020). Громадянська освіта як фундамент європейського виміру вищої освіти України. *Вища освіта України*, 4, 52–60.

Ольховік, М. В., Коновалюк, О. Ю. (2022). Громадянська освіта в контексті правового виховання. *Civic education in the context of legal education*, 3, 186–190.

Петрова, І. В. (2024). Європейські рамки компетентностей і їх імплементація в українських освітніх програмах. *Освіта і управління*, 27(1), 21–33.

Пилинський, Я. (2016). *Громадянська освіта в Україні*. Київ: НаУКМА.

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. (2018). *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. 2018 poz. 1668). URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180001668>

Rachwa, M. (2024) *Edukacja obywatelska w Polsce. Rozważania na tle przedmiotu historia i terażniejszość*. URL: https://www.researchgate.net/publication/390159095_Edukacja_obywatelska_w_Polsce_Rozwazania_na_tle_przedmiotu_historia_i_terazniejszoscCivic_Education_in_Poland_Reflections_on_the_Subject_History_and_the_Present?utm_source=chatgpt.com

Rozporządzenie. (2018). *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 września 2018 r. w sprawie standardów kształcenia*. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180001861>

Швидун, В., Швидун, Л. (2024). Підготовка педагогів до розвитку громадянських компетентностей здобувачів освіти під час підвищення кваліфікації. *Вища освіта України*, 1(92), Article 17. DOI: [https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2024.1\(92\).17](https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2024.1(92).17)

Шевченко, А. Є., Кудін, С. В. (2023). Особливості викладання курсу «Громадянська освіта» в Україні (з 2022 р.). *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*, 17, 242–263. DOI: <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17-242-263>

Charter of Fundamental Rights of the European Union. (2000). *Official Journal of the European Communities*, 364/1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>

REFERENCES

Demchuk, T. M. (2024). Hromadyanska osvita: mizhdystsyplinarnist u stanovlenni katehoriyi [Civic education: interdisciplinarity in the formation of a category] *Empirio*, 1(2), 14–24. DOI: <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.2.14-24> [in Ukrainian].

Diduk, I. (2024). Potensial osvityv vplyviv na hromadyans'ku identyfikatsiyu v systemi derzhavnoyi osvityvnoyi polityky [The potential of educational influences on civic identification in the system of state educational policy]. *Problemy politychnoyi psykholohiyi*, 16(30), 224–237. DOI: <https://doi.org/10.33120/popp-Vol16-Year2024-173> [in Ukrainian].

Instytut osvityvnoyi analityky. (2024). *Osvitnya analityka Ukrayiny: Shchorichna dopovid* [Educational Analytics of Ukraine: Annual Report.]. Kyiv: MON Ukrayiny. [in Ukrainian].

Instytut osvityvnikh initsiatyv / IBE Ukrayina. (2023). *Metodychni rekomendatsiyi z uprovadzhennya hromadyanskoyi osvity v Ukrayini z urakhuvannyam yevropeyskykh*

pidkhodiv [Methodological recommendations for the implementation of civic education in Ukraine taking into account European approaches]. Kyiv. [in Ukrainian].

Kamiński, A. (2010). *Edukacja obywatelska w Polsce i w Europie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN [Civic Education in Poland and Europe]. URL: https://eul.ceo.org.pl/sites/eul.ceo.org.pl/files/edukacja_obywatelska_w_polsce.pdf [in Polish].

Konstytucja. (1997). *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdm19970780483> [in Polish].

Communiqué. (2005). Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education – Bergen. *The European Higher Education Area – Achieving the Goals*. URL: <https://www.ehea.info/page-ministerial-conference-bergen-2005> [in English].

Communiqué. (2015). Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education – Yerevan. *The European Higher Education Area 2020: Implementation and New Priorities*. URL: <https://www.ehea.info/page-ministerial-conference-yerevan-2015> [in English].

Council of Europe. (2010). *Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*. Strasbourg: Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/edc/charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education> [in English].

Melehanych, H. I. (2019). Hromadyans'ka osvita yak neobkhidna peredumova yevrointehratsiyi Ukrayiny [Civic Education as a Necessary Prerequisite for Ukraine's European Integration]. *Mizhnarodnyy naukovyy visnyk*, 2(18), 22–37. DOI: [https://doi.org/10.24144/2218-5348.2019.2\(18\).22-37](https://doi.org/10.24144/2218-5348.2019.2(18).22-37) [in Ukrainian].

Meleshchenko, T. (2020). Hromadyans'ka osvita v pedahohichnykh zakladakh vyshchoyi osvity [Civic education in pedagogical institutions of higher education]. *Vyshcha osvita Ukrayiny*, 1(76). DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-VOU.2020.1\(76\).11](https://doi.org/10.31392/NPU-VOU.2020.1(76).11) [in Ukrainian].

Nevynna, H. (2025). Hromadyans'ka osvita yak neobkhidna umova rozbudovy staloyi demokratiyi [Civic education as a necessary condition for building a sustainable democracy]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Seriya: Politolohiya*, 20, Article 10. DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-20-10> [in Ukrainian].

Okunovska, Yu. V. (2023). Stanovlennya hromadyans'koyi osvity v Ukrayini [The formation of civic education in Ukraine]. *Politychne zhyttya*, 2(2). DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2023.2.2j> [in Ukrainian].

Oliynyk, O. M., & Soloshenko, A. A. (2020). Hromadyans'ka osvita yak fundament yevropeys'koho vymiru vyshchoyi osvity Ukrayiny [Civic education as the foundation of the European dimension of higher education in Ukraine]. *Vyshcha osvita Ukrayiny*, 4, 52–60. [in Ukrainian].

Olkhovik, M. V., & Konovalyuk, O. Yu. (2022). Hromadyans'ka osvita v konteksti pravovoho vykhovannya [Civic education in the context of legal education]. *Civic Education in the context of legal education*, 3, 186–190. [in Ukrainian].

Petrova, I. V. (2024). Yevropeyski ramky kompetentnostey i yikh implementatsiya v ukrayinskykh osvitnikh prohramakh [European framework of competences and their implementation in Ukrainian educational programs]. *Osvita i upravlinnya*, 27(1), 21–33. [in Ukrainian].

Pylynsky, Ya. (2016). *Hromadyanska osvita v Ukrayini* [Civic education in Ukraine]. Kyiv: NaUKMA. [in Ukrainian].

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. (2018). *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. 2018 item 1668). URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180001668> [in Polish].

Rachwa, M. (2024). *Edukacja obywatelska w Polsce. Rozważania na tle przedmiotu historia i terażniejszość* [Civic education in Poland. Reflections on the Subject History and the Present]. URL: https://www.researchgate.net/publication/390159095_Edukacja_obywatelska_w_Polsce_Rozwazania_na_tle_przedmiotu_historia_i_terazniejszoscCivic_Education_in_Poland_Reflections_on_the_Subject_History_and_the_Present?utm_source=chatgpt.com [in Polish].

Rozporządzenie. (2018). *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 września 2018 r. w sprawie standardów kształcenia* [Regulation of the Minister of Science and Higher Education of 27 September 2018 on education standards]. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180001861> [in Polish].

Shvydun, V., & Shvydun, L. (2024). Pidhotovka pedahohiv do rozvytku hromadyans'kykh kompetentnostey здобувачів освіти під час підвищення кваліфікації [Training of teachers to develop civic competencies of education seekers during advanced training]. *Vyshcha osvita Ukrayiny*, 1(92), Article 17. DOI: [https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2024.1\(92\).17](https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2024.1(92).17) [in Ukrainian].

Shevchenko, A. Ye., & Kudin, S. V. (2023). Osoblyvosti vykladannya kursu «Hromadyanska osvita» v Ukrayini (z 2022 r.) [Peculiarities of teaching the course «Civic Education» in Ukraine (since 2022)]. *Profesiina osvita: metodolohiia, teoriia ta tekhnolohii*, 17, 242–263. DOI: <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17-242-263>. [in Ukrainian].

Charter of Fundamental Rights of the European Union. (2000). *Official Journal of the European Communities*, 364/1, 18.12.2000. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT> [in English].

Стаття надійшла до редакції 13 березня 2025 р.

Стаття рекомендована до публікації 28.11.2025.